

იოანე აბაშიძის ბიოგრაფიული ცნობები

ფერადე კონსტანტინე

ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2024.37.01.14>

აბსტრაქტი. სტატია მიმოიხილავს ქართლ-კახეთის სამეფოს ქეშიკჩიბაშის იოანე ზაალის ძე აბაშიძის ისტორიას. გამოყენებულია საარქივო მასალები, პერიოდიკა და ისტორიული თხზულებები რომლებშიც შესაძლებელი გახდა იოანე აბაშიძის ცხოვრების და მოღვაწეობის იდენტიფიცირება. იოანე სავარაუდოდ 1740 წლისთვის დაიბადა, ის იზრდებოდა მისი დის მეუღლის მეფე ერეკლე II-ს კარზე და 1770 წლისთვის უკვე იყო მეფის ქეშიკჩიბაში, მას ევალებოდა მეფის და მისი ოჯახის დაცვა. მეფის და იოანეს წერილებით ირკვევა რომ ის ასევე ჩართული იყო ლეკთა თარეშის აღკვეთაში, სხვადასხვა სახის სამეურნეო საქმიანობაში, სამეფო ოჯახის წევრთა უზრუნველყოფაში, მოსახლეობის ჩასახლებაში, მონასტრების მომარაგებაში, ვაჭართა და სახელმწიფო მოხელეთათვის თანხის გადახდაში. იოანე მონაწილეობდა სასამართლო დავებშიც. მეფე ერეკლე და მისი მემკვიდრე გიორგი XII დიდად აფასებდნენ იოანეს ამავს, რისთვის მას არაერთი სახელმწიფო მამულიც გადაეცა. იოანე ასევე იკავებდა ბორჩალოს მოურავობის თანამდებობას. მან მონაწილეობა მიიღო კრწანისის ბრძოლაში სადაც ნიკოლოზ ბარათაშვილის „ბედი ქართლისას“ მიხედვით გმირულად იბრძოდა. გარდაიცვალა 1799 წლის მიწურულს და დაკრძალულია ვეჯინის ამაღლების კომპლექსში, თუმცა ამჟამად მისი საფლავი დაკარგულად ითვლება.

საკვანძო სიტყვები: კახეთი, ვეჯინი, იოანე აბაშიძე, აბაშიძეები, ერეკლე მეორე, გიორგი მეთორმეტე, XVIII საუკუნის კახეთი

2024 წელს ასი წელი გავიდა 1924 წლის აგვისტოს აჯანყებიდან რომელსაც, ბევრ სხვა პატრიოტთა გარდა, აბაშიძის გვარის ათობით წარმომადგენელი შეეწირა. ამ პერიოდის შესახებ კახელი აბაშიძეების ერთ-ერთი ბოლო წარმომადგენელი ნინო აბაშიძე წერდა, რომ „იოანე აბაშიძის შთამომავლები აღარსად აღარ ცხოვრობენ... ერთმა ავბედითმა ღამემ საუკუნოდ გადაკეტა მათი შტო“ (კლდეკარი 1997, 134). „ჩვენ უნდა შევამციროთ საქართველოში თავად-აზნაურობის პროცენტი“ - წერდა ლევან ლოღობერიძე (კომუნისტი, 1924, N200) მას შემდეგ რაც საკუთარი ხელით დახვრიტა 1924 წლის აჯანყების მონაწილეები სიღნაღში. ამ დახვრეტილთა შორის იყო ოთხი აბაშიძე, კახელი აბაშიძეების ბოლო წარმომადგენელი. კახეთში დახვრეტილი თუ ჩაქვავებული თავადების ოჯახები „რკინის ცოცხით“ გამორეკეს თავიანთი სახლებიდან (კომუნისტი, 1924, N205). მათ შორის იყვნენ ვეჯინელი აბაშიძეებიც ან როგორც მათ ერეკლე II უწოდებდა კახთ-აბაშიძეები, დღეს ეს გვარი უკვე აღარ არსებობს, სამწუხაროდ არც მათი წარმომადგენლების შესახებ დაწერილა რაიმე. კახელი აბაშიძეების ისტორიები კი გაბნეულია XVIII-XX საუკუნეების სხვადასხვა საბუთებში, წიგნებში, გაზეთებში, საფლავის ქვებზე და ზეპირ ისტორიებში.

იოანე ბატონიშვილის თანახმად, აბაშიძეთა გვარს საკმაოდ დიდი ისტორია აქვს „ესენი არიან ადგილით აბაშით, რომელიც არს ეთიოპია“ (ივერია, 1888, N4, 12). ლეგენდის მიხედვით, აბაშიძეების წინაპარი მურვან ყრუს შემოჰყოლია საქართველოს სათარეშოდ. თუმცა ეს მხოლოდ ლეგენდაა და არ დასტურდება თანამედროვე გენეტიკური კვლევებით რომლის მიხედვითაც აბაშიძეთა გვარის დნმ-ში არ არის ეთიოპელებისთვის დამახასიათებელი გენეტიკური მონაცემები¹. აბაშიძეები იმერეთში ცხოვრობდნენ და განსაკუთრებით გაძლიერდნენ XVI საუკუნიდან. ვახტანგ VI-ს მეფობისას იმერელი ვახუშტი ლევანის ძე აბაშიძე ქართლში გადასახლდა, მეფემ მას ცოლად თავისი ქალიშვილი ანუკა გააყოლა და დაასაჩუქრა მამულებით ქართლში. ვახუშტის ძმა ზურაბი (1680-1746) იმერეთში ცხოვრობდა თავის ოჯახთან ერთად, საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული აბაშიძეების საბუთების თანახმად (სსცა, 213, 93) კახელი აბაშიძეები საკუთარი შტოს ათვლას სწორედ ზურაბ ლევანის ძე აბაშიძისგან იწყებდნენ. 1745 წელს ზურაბის შვილი ზაალი თავის ბიძასთან ვახუშტისთან დაიბარეს, მას თან ახლდა ქალიშვილი ანა „შვენიერი და შემკული ყოვლითა ბრწყინვალეებითა“ რომელიც ვახუშტის ცოლმა, ანუკა ბატონიშვილმა თავის დისშვილს, უფლისწულ ერეკლე II-ს ცოლად გაურიგა, ქორწილიც იქვე გაიმართა და „იყო სროლა მუდმისად ყუნბარათა და ზარბაზანთა, რომ ყურთა ჳმა აღარ იყვის“. დედოფალი ქვიშხეთიდან თბილისში ჩამოიყვანეს დიდი ზარ-ზეიმით სადაც მეორე ქორწილიც გაიმართა და იყო „განცხრომა ფრიადი, ვითა იმ დღესა და სიხარულსა გაეწყობოდა“ (ორბელიანი, 1981 80-81). ანასგან ერეკლეს სამი შვილი ეყოლა, საქართველოს ბოლო მეფე გიორგი XII (1746-1800), თამარი (1749-1789) და კიდევ ერთი ასული რომლიც მცირეწლოვანი გარდაიცვალა. დედოფალი 19 წლის, 1749 წლის 6 დეკემბერს გარდაიცვალა, ის სვეტიცხოველში დაასაფლავეს.

ერეკლე II-ის მიერ ბოძებული წყალობის სიგელით ჩანს, რომ 1769 წელს „მეფის მოყვრობაში“ ზაალ აბაშიძე იმერეთს აღარ „დასდგა“, თავის იქაურ „მამულზე ხელი აიღო“, ერეკლეს კარზე მივიდა და მისი „ყმობა ინება“ (სოსელია, 1973, 199). 1774 წლის მამულის წყალობის საბუთში ერეკლე მეფე ზაალს ახასიათებდა როგორც „დიდათ ერთგულს და თავდადებით მრავალ გზით ნამსახურს ჩვენს მოყუარეს“ (ხეც Hd-2189). იოანე ბატონიშვილის თანახმად, კახეთში გადასახლებული ზაალ აბაშიძის შთამომავლები თავადობის ორ ხარისხს ატარებდნენ, იოანეს შვილები პირველს, ხოლო მისი ძმის სვიმონის მეორეს (ივერია, 1888, N4, 13).

იოანეს და მისი ძმის სვიმონის დაბადების თარიღები დაზუსტებით არსად არ არის აღნიშნული. დავით ციციშვილის თანახმად, „მეფემან ირაკლი მეორემან აბაშიძისა ზაალის ასული ანნა მოითხოვა რა ცოლად, მაშინ გარდმოიყვანა სიმამრიცა თავისი ზაალ და ცოლისძმანი თვისნივე ძენი ზაალისანი იოანე და სვიმონ და მიუბოძა კახეთს მამულნი და ყმანი ამოწყვეტილის ენრონიკაშვილის ჯანოს შვილისანი“ (ბერძენიშვილი, 1980, 93). ანა ერეკლეზე 1745 წელს გათხოვდა და როგორც ეტყობა, ამ დროისთვის იოანე და სვიმონი მცირეწლოვნები იყვნენ. მეფის მიერ გაცემულ წყალობის სიგელში ერეკლე წერდა რომ იოანე იყო „პატარა ჩვენს

¹ აღნიშნული კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ აბაშიძეთა უახლოესი გენეტიკური ნათესავები არიან ჩხეიძეები, რაჭის ერისთავები, ფალავანდიშვილები და რუსიშვილები <https://www.yfull.com/tree/G-Y425241/>. ამ დროისთვის ჯერ კიდევ გამოუქვეყნებელია იური ჩიქოვანის მიერ შედგენილი აბაშიძეების, მათ შორის კახეთის შტოს გენეოლოგიური კვლევა. კახელი აბაშიძეების ისტორიას ზოგადად განიხილავენ ოლღა სოსელია „ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიიდან“, წიგნი II, თბილისი, 1981 და იაკობ ახუაშვილი „მასალები ქართული გვარების ისტორიისთვის“ ტ.3, თბილისი 2003

კარზე შვილსავით გავზარდეთ, ჩვენის ერთგულებისთვის და შესამატისთვის დღენიადგ თავდადებული იყო“ (ხეც Hd-2383). ერეკლე II-ს მიერ აბაშიძეებისთვის კახეთის მამულის ბოძების კიდევ ერთ საბუთში მეფე იოანეს შემდეგნაირად ახასიათებდა „დიდის პატივით და წყალობით შვილურად გაზრდილს ჩვენს ქეშიკ უზუცესს და ჩვენს ერთგულებაზე ჩვენს წინ ჩვენს მტერზე მრავალჯერ სახელოვნად გარჯილს“ (ხეც Hd-2189). მეფის კარზე აღზრდილ იოანე აბაშიძეს ქეშიკიბაშის თანამდებობა ებოძა, ის მეფის, სამეფო ოჯახის წევრთა და მათი მოსამსახურეების დაცვის აპარატს ხელმძღვანელობდა. მეფის დაცვა მეთოფეებს და ნოქრების რაზმს ევალებოდა, მათი ხელმძღვანელი კი ქეშიკიბაში იყო. ეს სერიოზული გამოწვევა იყო ლეკების, ჭარელების და სხვათა მუდმივი თარეშის ფონზე. იოანე აბაშიძეს უშუალოდ მეფის და მისი ოჯახის წევრთა დაცვის მიღმა სხვა ბევრი ფუნქციაც ჰქონდა რაც კარგად ჩანს ერეკლე II-ს და გიორგი XII-ს იოანესადმი მიწერილ წერილებში.

ქვემოთ განხილულ წერილთა უმრავლესობა მღვდელმა პოლიეფქტოს კარბელაშვილმა გადაწერა 1890 წელს, ეს წერილები მხოლოდ ჩანაწერის სახით შემორჩა მის პირად არქივში. როგორც კარბელაშვილი იხსენებდა, 21 წერილი იოანეს შთამომავლებმა, ახალგაზრდა ზაქრია და ნიკოლოზ ილიას ძე აბაშიძეებმა აღმოაჩინეს "მიყრუებულ-მივარდნილ ყუთ-ზანდუკებში" და მას გადააწერინეს, მათგან 15 წერილი გამოქვეყნდა გაზეთ „ივერიაში“. ოჯახში ნაპოვნი კიდევ 14 წერილი და გუჯარი გამოქვეყნდა ჟურნალ „მწყემსში“. იოანე აბაშიძე მეფისგან იღებდა საიდუმლო დავალებებს, მოთხოვნებს, რჩევებს, ხუმრობებს, მოკითხვებს და პირადი ხასიათის დავალებებს. კახელი აბაშიძეების არქივი 1924 წელს მათ სახლზე ბოლშევიკების თავდასხმისას განადგურდა. ცენტრალურ საისტორიო არქივში და ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია ერეკლე II-ს და გიორგი XII-ს პირადი წერილები იოანესთან, მისი სახელი ჩანს სასამართლო საქმეებში და სხვადასხვა სახის სამეურნეო საბუთებში.

იოანეს სახელი უკავშირდება ასპინძის 1770 წლის 20 აპრილის ბრძოლას სადაც მას როგორც მეფის მცველთა უფროსს დიდად გამოუჩენია თავი (ხოსიტაშვილი, 1972, 118). 1770 წლის 19 დეკემბრის წერილით მეფე პატივისცემით და სიყვარულით მიმართავს ცოლის ძმას „ჩვენსა დიდსა იმედსა და დიდათ იმედათ მისაჩენელ-მისახედავსა და არაოდეს დასავიწყარსა ქეშიკიბაშს აბაშიძეს იოანეს მრავალი მოკითხვა მოეხსენოს“ და ატყობინებს, რომ ახალციხიდან ოსმალები ვერ ახერხებდნენ ფოთში ჯარის გაგზავნას სადაც ამ დროს რუსეთის და იმერეთის გაერთიანებული ლაშქარი ქალაქის უშედეგოდ აღებას ცდილობდა (სცსა 1461, 8, 1). 1771 წლის 17 მარტის წერილში ერეკლე იოანეს ლეკების მიერ ხეფინისხევის (დღევანდელი რიკოთის მიდამოები) აკლებას ატყობინებს და მოუწოდებს „ცოტა ხანს მაგ მხარეს დადექ, მტერს ნურას წაახდენინებთ“ (სცსა 1461, 12, 38). ხეფინისხევი აბაშიძეების მამული იყო და მათვე ევალებოდათ ამ ადგილების ლეკთა თარეშისგან დაცვა. ასპინძის ბრძოლაში მოკლული მალაჩილას იგივე კოხტა ბელადის ძმა ფირუდად ბელადი შურისძიების მიზნით თავს ესხმოდა ქართლის და კახეთის სოფლებს, აქაურობის დაცვა იოანეს ებარა. 1772 წლის 25 ოქტომბერს ერეკლე ქართლში მყოფ იოანეს მოუწოდებს რომ „გარჯის დრო არის, შენ იცი როგორც მანდაურასა აქაურსა საქმეებზედ გაირჯები და თავს მოგვაწონებ“ (სცსა 1461, 8, 2). იმავე წლის 12 ნოემბერს ერეკლე იოანეს წერდა „ქალაქის ნაპირს ლეკისაგან ცემა და თარეშობა მოგეწერა. მაგ საქმეზედ დიდად ვსწუხვართ და ჩვენი სვინდისი იგვემება, მაგრამ აქაურის საქმეების გამოისად მოცალეობა არა გვაქვს“. იოანე მცირე რაზმით იგერიებდა ლეკთა თავდასხმებს. ამავე წერილში ერეკლე იოანეს უკრძალავს ჯავახეთისკენ თარეშს „შენი

ერთს ალავს წასვლა რომ მოგეწერა, არეულობა და ყალბაყალი არის, არამც ერთს ფათერაკში გაეხვიო რაშიმე. ჯერეთ დრო და ჟამი არ არის შენის წასვლისა; როდესაც დრო იქნება, მაშინ გაგისტუმრებთ“, აქვე მოუწოდებს რომ ახალციხისკენ სანდო ყარაულები დააყენოს, ბოლოს კი წერს „ჩვენც ჩვენის შვილის გიორგის ნახვა და შენი ნახვაც გვინდა და ვიცით რომ თქვენც გინდათ ჩვენი ნახვა, ახლა მანდელამ თქვენი დამერა არ იქნება, მანდაურობას მოვლა ეჭირება“ (სცსა 1461, 8, 3). კოხტა ბელადის ძმა კახეთის მხარესაც აწიოკებდა, 1772 წლის 22 ნოემბერის წერილით ერეკლე იოანეს მოუწოდებდა მის განკარგულებაში მყოფ ნოქრის ჯარისკაცებით საგარეჯოელი და მარტყოფელი მეომრების დახმარებას და მათთან ერთად ლეკებისთვის წინააღმდეგობის გაწევას - „სამნივ ერთად უნდა შეიყარნეთ და სადაც ამჯობინოთ, ღვითით უნდა დახვდეთ და პასუხი მისცეთ“ (სცსა 1461, 8, 6). როგორც ეტყობა, იოანემ თავი კარგად გაართვა მეფის დავალებას, 28 ნოემბერს ერეკლე მას წერდა „მერმე შენ რომ მდევრობა მოგწერეთ, როგორც შენგან იმედი გვქონდა ისე გარჯილხარ - და როგორც წინაზედ ქართლში წასვლა მოგწეროს შენთვის, იმ გზით და იმ თადარიგით უნდა წახვიდე, ნულარ დაიგვიანებ“ (სცსა 1461, 8, 7). იოანემ მოახერხა ლეკების დამარცხება და კოხტა ბელადის ძმა - ფირუდაღიც დაატყვევა. 15 დეკემბერს ბატონიშვილი გიორგი იოანეს წერდა "თქვენის მშვიდობით ბძანების მდომი ბატონისშვილი გიორგი ბატონს ქეშიკიბაშს აბაშიძეს მრავალს, თქვენის კაი თავის საკადრის მოკითხვას და ამაოდ ბძანების სიხარულოს მოგახსენებთ ... მანდ რომ დაჭერილი ლეკი არის, კოხტა ბელადის ძმა არის, თუ არ არის - მაინც უნდა მოკლა. მაინცა და მაინც მაგის მოუკვლელობა არას მიზეზით და არას საქმით არ იქნება, არ იქნება და არ იქნება. რაც ჟამს ეს წიგნი მოგივიდეს, იმავ წამს უნდა მოაკვლევინო და თავი საჩქაროდ გამოგზავნო; მაგის თავის გამოუგზავნელობა არას საქმით არ იქნება, იცოდე“ (სცსა 1461, 8, 8). 1772 წლის 24 დეკემბრის მეფის განკარგულების თანახმად, იოანე ხვითსა და ქვემო ნიქოზში უნდა გამაგრებულიყო ჯარით (კლიმიაშვილი, 2022, 168). ამავე პერიოდზე იოანე ბატონიშვილი იხსენებდა რომ, 1772 წელს „ოდეს ჯდა სადილად მეფე, მოვიდა ფრიადი შეყრილობანი ლეკთანი და დაესხნეს ხვითებს. აღმჯედრდა თვით მეფე ამალითა თვისითა და სძლო ფრიად და მოსწყვიდნეს მრავალნი... ხოლო აბაშიძესა იოანეს მოსწყვიტა თითონი ლეკმა ჭლმითა“ (ივერია, 1888, N4, 13-14). იოანე მოგვიანებითაც ლეკების წინააღმდეგ იბრძოდა, 1777 წლის აგვისტოში ის მარტყოფს იცავს მოთარეშეებისგან, 7 აგვისტოს წერილით ერეკლე აზუსტებს ლეკების ჯარის გადაადგილებას და რჩევას იოანეს აძლევს შემდგომი მოქმედებისთვის (სცსა 1461, 8, 10). მომდევნო დღეს კი დამატებით მითითებებს უგზავნის და აფრთხილებს „ეგ ლეკი არ ამოგეპაროსთ" (სცსა 1461, 8, 11).

იოანე განჯის დასალაშქრად თან ახლდა იულონ ბატონიშვილს, 1785 წლის დაუთარიღებელ წერილში ერეკლე არიგებს იოანეს თუ როგორ უნდა შეეხან მტერს „შენ ხომ იცი ჩვენ ჯარში ყოფნა როგორ გვინდა. ჩვენი სარქარდობა აქედამ ამას შინჯავს: თუ ისინი გამოვიდნენ და ომი მოუხდესთ, თქვენ მინდორზე კინკლაობასა და იმათსავით თოფების მიშველებასა და ისე შებმას დაეხსენით...ისინი აქედ-იქიდან ტანებას დაგიწყებენ, თქვენ ზარბაზნის სროლის მეტს ნურას იქთ. ისინი ამაში რომ დაილღევიან, მასუკან ერთიანათ მიაწევით და ღვითით თან გაიტანთ“ (სცსა 1461, 8, 12).

აღა მაჰმად ხანის შემოსევამდე ერთი თვით ადრე, 1795 წლის 27 ივლისს, ერეკლე იოანეს წერდა „როგორც პირველად შენ კაცი შემოგაწერეთ, ახლავ საჩქაროდ და მდევრულად უნდა გამაიყვანო და ამ თვის 30 ჩვენთან გამოაცხადო. ჩვენი შვილი იულონ გავისტუმრეთ და ჩვენ თქვენი მოლოდინი გვაქვს. რასას წამს ჩამოხვალთ, ღვითით ჩვენც წავალთ. რომელიც კაცი იმ პირველის სიიდან დაგვაკლდება - თავადი,

აზნაური და გლეხი კაცი, - არც სასიკვდილოთ დავინდობთ, არც ასაკლებად და არც გასახეიბრებლად შევიბრალებთ. ყველანი სწორეთ გამოდით და სიმართლით მოიქეცით, თორემ ღვთის გულის წყრომა შემოხდება თქვენზედა, ასე იცოდეთ“ (სცსა 1461, 8, 15). იოანე მეფეს ახლდა კრწანისის ომის დროს, ალექსანდრე ჯამბაკურ-ორბელიანი წერდა, რომ კრწანისის ომში, სხვებთან ერთად, იოანე კახთ-აბაშიძემ ისე გამოიჩინა თავი, რომ სადაც ის და მეფის სიძე ზაქარია ანდრონიკაშვილი შეუტევდნენ თავიანთი მახლობლებით და მოსამსახურეებით მაშინვე „გააქცევდნენ“ მტერს, მაგრამ მათ მოსამსახურეები ცოტა დარჩათ „ომში დაიხოცნენ“ (ორბელიანი, 1895, 159). კრწანისის ბრძოლაში „ომებში გაქეზებული“ და „გამწარებით“ მეზმოლი იოანეს ამბავი თაობებმა შემოინახეს, მისი გმირული ბრძოლა ნიკოლოზ ბარათაშვილმა აღწერა „ბედი ქართლისაში“:

„...ეკვეთნენ სპარსთა ივერთ მხედარნი
და მტკვარსა შეჰრთეს სისხლისა ღვარნი!
ორნივ იბრძვიან გამწარებულნი,
ორნივ ომებში გაქეზებულნი.
თამაზ, ენისენთ მოურავის ძე,
და იოანე, კახთ აბაშიძე,
განუმტკიცებდნენ მკლავთა ქართველთა...“.

იოანეს შთამომავალი ნინო აბაშიძე იხსენებდა, რომ ვეჯინში ინახებოდა დროშა, რომელიც კრწანისის ომშიც თან ჰქონდა იოანეს, დროშის ტარზე ჯერ ისევ იყო შემხმარი სისხლის კვალი. დროშის სახლიდან გატანა არავის შეეძლო, თუმცა ის 1924 წელს აბაშიძეების სახლ-კარის დაწიოკების დროს დაიკარგა (კლდეკარი, 1997, N2, 134).

სამხედრო საქმეების გარდა იოანეს ებარა სამეურნეო საქმეთა მოწესრიგებაც, 1772 წლის ნოემბრის ერთ წერილში ერეკლე იოანეს ურჩევდა „რაც კახეთის ელის საქონელი იყოს, ქალაქის ნაპირს ნუ დააყენებთ; სხვაგან გააგზავნიეთ“ (სცსა 1461, 8, 3). მეფე 1772 წლის 18 ნოემბერს იოანეს ავალებდა ახალციხის ფაშას მიერ ფრანგი (სავარაუდოდ კათოლიკე) ვაჭრებისთვის წართმეული საქონელი აღერიცხა და მათთვის კომპენსაცია გადაეხადა (სცსა 1461, 8, 4). 30 ნოემბრის კიდევ ერთი წერილი გამოუგზავნა მეფემ იოანეს სადაც დააზუსტა ვაჭრებისთვის მისაცემი თანხა (სცსა 1461, 8, 5). განსაკუთრებით საინტერესოა ამავე წლის 28 ნოემბრის ერთი ვრცელი წერილი სადაც ერეკლე იოანეს სხვადასხვა დავალებებს აძლევს „ჩვენს შვილს გიორგის უთხარ, მანდ თუ წყალი გაყინოს, ბარაქიანი ყინული შეანახვინოს...ორი საყინულე რომ არის, მელიქს უთხარით ის აავსებინოს“. მეფე ასევე ითხოვდა მისთვის ჩაის გამოგზავნას „მოლარეს გივს უთხარ, მაგავ კაცს ჩაი-ხათაი დავაბარეთ, რატომ არ გამოგვიგზავნა? მანდ სალაროში არის დიდს მინაში. მანდედამ ერთს ყუთში ჩაყაროს და საჩქაროდ გამოგვიგზავნოს; ჩაი აღარა გვაქვს. ნახევ ლიტრა თამბაქოც გამოგვიგზავნოს სალაროდამ მელიქ ვასმა და ინა გამოეგზავნა, ჩვენ მაგიერ მადლი უთხარი. ჩაიხათაის ყუთი დაბეჭდოს მოლარემ და ისე გამოგვიგზავნოს“ (სცსა 1461, 8, 7).

იოანე ზრუნავდა მონასტრების მომარაგებაზეც, 1781 წლის 26 სექტემბერს დავითგარეჯის მონასტრის წინამძღვარი იოანეს პურს თხოვს, ამავე წერილზე მინაწერით იოანე თავის მოურავს უბრძანებს „დავით-გარეჯის პური რომ არის ქოდალს ათი კოდი, ის მოართვი“ (ხეც Ad-451).

იოანეს, როგორც სახელმწიფო მოხელეს სალამქრო ულუფაც ეკუთვნოდა. ამის მაგალითებია 1780 წლის 16 სექტემბრით დათარიღებული ბრძანება (სცსა 1448, 482) და 1790 წლის კიდევ ერთი განკარგულება იოანესთვის ულუფის მიცემის შესახებ „ქ.

მამასახლისო ქეშიკჩი ბაშ იოვანეს ნახევარი ლიტრა და ორი სტილი სამარხო თავის ნიგვზით“ (სცსა 1448, 2883). 1780 წლის 28 ოქტომბერს ერეკლე იოანეს ყმების სალეკო ხარჯიდან სამი თუმნის სესხად შეკრებას ითხოვდა (სცსა 1448, 498). 1799 წლის 22 აგვისტოს გიორგი მეფე იოანეს თხოვს ცხენები გამოყოს სპილენძის მადნის გადასატანად (მწყემსი, 1893, N9, 13). 1799 წლის 28 სექტემბრით თარიღდება იოანესთან მიწერილი ბოლო წერილი, გიორგი სთხოვს მისი შვილიშვილის ყმების „დაყენებას“ და მათ პატრონობას, „იქ იდგნენ და იქიდან ჩვენს შვილიშვილს თომას ემსახურნენ სხვას საქმე არავისა აქვს და თქვენ არაზედ შეაწუხოთ...“ (სცსა 1448, 5745). ერთ დაუთარიღებელ წერილში გიორგი მეფე იოანეს თხოვს მისთვის გაწეული სამსახურისთვის ვინმე ყორღანაშვილისთვის თანხის მიცემას (სცსა 1448, 6421).

ერეკლეს წერილებში ჩანს იოანეს და მეფის ოჯახის ახლო ურთიერთობაც. 1772 წლის 28 ნოემბერს ერეკლე იოანეს წერდა „ჩვენის შვილის თამარის ქალის მაიას ავანტყოფობა გავიგონეთ, ღვთის გულისათვის მოგვიკითხე და მაგის ამბავი შეავატყობინეთ“ (სცსა 1461, 8, 7). თამარი იოანეს დისშვილი იყო და ბუნებრივია რომ მასთან ახლო კავშირი ექნებოდა. 1774 წლის 22 ოქტომბერს ერეკლე იოანეს და მის ოჯახს ეპატიჟებოდა ლევან ბატონიშვილის ქორწილში „ჩვენს შვილს ლეონს ქორწილს უპირებთ ამ ცოტას ხანში. შენც უნდა გვეწვიო და შენი სახლობაც უნდა მოიყვანო და გვაწვიო. დაგვიანება არ იქნება“ (სცსა 1461, 8, 9). სამწუხაროდ, წერილის დაწერიდან შვიდ წელიწადში ლევან ბატონიშვილი სწორედ იოანესთან ვეჯინში სტუმრობისას გარდაიცვალა, იოანეს შთამომავლები ფიქრობდნენ რომ ლევანი ორაგულით მოწამლეს (მნათობი, 1974, N4). როგორც ეტყობა იოანე და ერეკლე მეფე შეხუმრებულებიც იყვნენ ერთმანეთში, 1776 წლის 21 ოქტომბერს ერეკლე იოანეს წერდა „...წიგნი მოგიწერია, მოგვივიდა, რაც მოგეწერა ვსცანი. ზოგი რამ ხუმრობაები მოგეწერა ყულა შევიტყვეთ...“ (სცსა 1448, 1374).

ერეკლე მეფე დაინტერესებული იყო მოსახლეობისგან დაცლილი ქართლ-კახეთის აღდგენით რისთვისაც ყველანაირად ხელს უწყობდა მეზობელი ხალხების გადმოსახლებას. 1776 წლის 13 მარტს ის იოანეს წერდა „შენ ჩვენს ქვეყანას გარდა სხვას ქვეყნიდან რასაც კაცს მოიყვან თათარს ვისიც ყმა იყოს - შენთვის გვიბოძებია, საქმე არავის ექნება. ჩვენც თვალყურს დავიჭერთ და კიდევ გავაძლებინებთ“ (სცსა 1448, 488). 1788 წლის 1 მარტს ერეკლე იოანეს ბორჩალოში თათრების დასახლების და მათთვის პირობების შექმნას ურჩევდა, ამავე წერილით სომეხთა ჩამოსახლების საკითხსაც განიხილავდა (სცსა 1461, 8, 13).

მშვიდობიანობის დროს, რომელიც დიდი იშვიათობა იყო XVIII საუკუნის საქართველოში, იოანე მონაწილეობას იღებდა სახელმწიფო მნიშვნელობის შეკრებებსა და მოლაპარაკებებშიც. ზოგიერთ წერილში ერეკლე მას მიმართავს როგორც „დარბაზ ბატონს“, შესაბამისად, იოანეს არა მხოლოდ სამხედრო არამედ პოლიტიკური მოვალეობებიც ეკისრებოდა. რუსეთთან გაფორმებული გიორგიევსკის ტრაქტატის საქართველოში შემოტანისადმი მიძღვნილ დღესასწაულზე რომელიც 1784 წლის 22 იანვარს გაიმართა თბილისში, ნახსენებია, რომ სახელმწიფო ობერ-შტალმეისტერი (Обер-шталмейстер) აბაშიძე პოლკოვნიკ ტამარასთან და მეფის გენერალ-ადიუტანტ ბარათოვთან ერთად უკან მოყვებოდა ტრაქტატის დედანს (Дубровин, 1886, 16). ასევე ცნობილია, რომ 1793 წლის 5 მაისს ერეკლე მეფე იოანეს იბარებდა იმ კრებაზე დასასწრებად რომელსაც იმერეთის და ქართლ-კახეთის სამეფოების გაერთიანებაზე უნდა ემსჯელა „ამ ჟამად საქვეყნო სარჩევი საქმეები გვაქვს. რასას წამს ეს ჩვენი წიგნი მოგივიდეს, მაშინვე უნდა წამოხვიდე; მაგ მხრის თავადები სხვანიც დაბარებულნი არიან და ერთად წამოდით...ჩვენი საკუთარი

საქმეებიცა გვაქვს და დაგვიანება არ იქნება, ახლავ უნდა წამოხვიდე, არ დაიგვიანო“ (სცსა, 1461, 8, 14). იოანეს ებარა ბორჩალოს მოურავობაც, 1799 წლის 19 აპრილს, გიორგი XII ბრძანებას უგზავნის ბორჩალოელებს და ატყობინებს მათ, რომ ამიერიდან ბორჩალოს მოურავობა „ბიძაჩვენის ქეშიკჩიბაშის აბაშიძის იოანესთვის გვიბოძებია რომ დღეის იქით თქვენს მოურავად ეს უნდა იყოს თავისის მოურავობის სარგო განწესებით და ეს ჩვენი ბიძა არის და როგორც ჩვენი ერთგული არის ისე თქვენს მოვლას შემატებას და გამგებინებას ეცდება და კარგად მოგივლისთ“ (სცსა 1448, 5646). გიორგი მეფე იმავე წლის 28 აგვისტოს „ბიძაჩვენს ქეშიკჩიბაშს აბაშიძე ბორჩალოს მოურავს იოანეს,, თავისთან იბარებდა სახელმწიფო საქმეების გასარჩევად (სცსა 1448, 3999).

იოანე რამდენიმე საბუთის მიხედვით მონაწილეობდა სხვადასხვა დავებსა და გარიგებებში. 1777 წლის 14 იანვარს და 1778 წლის 20 თებერვალს იოანე მონაწილეობს აფხაზის და ონანაშვილის მამულების სასამართლო განხილვაში (ხეც Hd-4353, Hd-6729). 1777 წლის 31 იანვარს იოანე მონაწილეობს ონანაშვილის და ბებურიშვილის მამულის გაყოფის საქმეში (ხეც Hd-4089), ერეკლე იოანეს ავალეებს მათი მამულების გაყოფაზე სამართლის დადგენას. 1779 წლის 11 მარტს იოანე განსჯიდა აფხაზის და ვაჩნაძეების მამულების დავას (ხეც Hd-10169).

ერეკლე II და გიორგი XII უხვად აჯილდოვებდნენ მათ ერთგულ იოანეს. საქართველოს არქივებში შემონახულია ცნობები იოანე აბაშიძისთვის ნაჩუქარი მამულების შესახებ, ნაწილობრივ ცნობილია იოანეს და მისი ძმის სვიმონის შთამომავლობის ხელთ არსებული უძრავი ქონებაც. იოანეს მამა ზაალი ჯერ კიდევ 1752 წელს ფლობდა ხეფინისხევს და ხევისჯვარს (ქართველიშვილი, 2019, 50). სხვა საბუთებით, „მთლად“ ქართლის ხეფინისხევი ზაალს ერეკლე მეფემ 1769 წლის 9 მარტის განჩინებით დაუმტკიცა. იმერეთის მეფე სოლომონი 1753 წელს ზაალს და მის ძმისწულებს ვახუშტის და ზურაბს უმტკიცებდა მამულებს იმერეთში (მწყემსი, 1893, N7, 11). 1754 წელს კი სოლომონი ზაალს, მის ძმისწულებს და მის შვილებს იოანეს და სვიმონს უმტკიცებდა „საიმერლო“ მამულებს, მათ შორის სოფელ ზვარეს (მწყემსი, 1892, N22, 8). აბაშიძეთა საარქივო დოკუმენტების თანახმად იოანე აბაშიძის მამა ზაალი და მისი ბაბუა ზურაბი იმერეთის მეფე მამუკას 1746 წლის 16 ივნისის განჩინებით ფლობდნენ სვერის ციხეს, მამულს და ყმებს (სცსა 213, 93, 57).

საარქივო მასალებში ჩანს, რომ 1773 წლის 19 აპრილს იოანეს ერეკლე მეფემ მამული გადასცა ქიზიყში (სცსა 1461, 12, 83). 1774 წელს ერეკლემ ზაალ აბაშიძეს და მის შვილებს ხეფინისხევის და გეთსამანიის მამულები დაუმტკიცა „გლეხით, მთითა, ბარითა, წყლითა, წისქვილითა და ყოველის მისის სამართლიანის სამძღვრითა“ (ხეც Hd-2189). იმავე წელს ერეკლემ ზაალს და მის შვილებს კახეთშიც დაუმტკიცა მამული (ხეც Hd-2383). კახელი აბაშიძეები დასახლდნენ სოფელ ვეჯინში, იქ დღემდე დგას აბაშიძეთა თავდაცვითი კოშკი და მათივე კარის ეკლესია (დვალი, 213, 114). იქვე, ვეჯინის ამაღლების კომპლექსში იკრძალებოდნენ კახელი აბაშიძეები, თუმცა დღეს მხოლოდ ორიოდე დაზიანებული საფლავის ქვაა დარჩენილი, მათზე არსებული წარწერები კი რთული გასარჩევია. 1774 წელს გიორგი ბატონიშვილმა ბორჩალოში თავისი საბატონიშვილო ადგილებიდან ერთ-ერთი „სარვანის ნაყიშლაღარი“ უბოძა იოანეს და მის შთამომავლებს, ამ მამულს იოანეს შვილი დავითი ახსენებდა 1803 წელს რუსეთის ხელისუფლებისადმი გაგზავნილ ერთ თხოვნაში (სცსა 26, 11). ბორჩალოს მამულს იოანეს შთამომავლები ფლობდნენ 1832 და 1848 წლებშიც (სცსა 234, 2, 115 და 26, 4, 2414). აბაშიძეების საბუთებში ჩანს ერეკლე II-ს 1775 წლის 3 მარტის ბრძანების რუსული თარგმანი სადაც მეფე იოანეს ანდრონიკაშვილთა

მამულებს და ყმებს უბოძებს (სცსა 213, 93, 3). 1776 წელს კი ერეკლე მეფემ ნეკრესის მამულიც დაუმტკიცა იოანეს (ბერძენიშვილი, 1983, 93), ამავე წლის 18 მაისის მეფემ იოანეს ქვაყრილშიც უბოძა მამული (სცსა 1448, 489).

იოანე აბაშიძეს, ერეკლესთან დაახლოვებულ სხვა თავადთა მსგავსად, თბილისშიც ჰქონდა სახლი, ამაზე მოწმობს ერეკლე მეფის 1772 წლის 21 მაისის ბრძანება სამეფო ბაღის მორწყვის შემდეგ კვირაში ორჯერ სოლოლაკის წყალზე აბაშიძის ბაღის მორწყვის შესახებ (სცსა 1448, 1990). იოვანე ქეშიკჩიბაში ჩანს 1781-82 წლების „ტფილისის მცხოვრებთა აღწერაში“ (ჯავახიშვილი, 1967, 143). აბაშიძეების ეს სახლი ალა მაჰმად ხანის შემოსევის დროს განადგურდა (Кишмишев, 1889, 279), თუმცა იოანეს მემკვიდრეების თბილისის სახლი XIX საუკუნის დასაწყისშიც ჩანს. 1784 წლის 22 მარტს ერეკლე ხელს აწერს მამულების გაყოფის საქმეს საიდანაც ირკვევა, რომ იოანე ფლობს მამულებს ბეჟანბაღში, კაჭრეთში, ზიარსა და წინამხარში (ხეც Hd-10200). კაჭრეთის მამულის გაყოფა მოგვიანებით კიდევ ერთხელ გაირჩა ერეკლეს მიერ 1794 წლის 17 დეკემბერს (დოლიძე, 1974, 225 და 650). 1784 წლის 24 მარტის საბუთით სოფელ ჯიმიტში მამულებს იყოფენ იოანე, ზაალ ზურაბიშვილი და ერასტიშვილები (სცსა 1448, 1400 და 1461, 9, 35). 1865 წელს აბაშიძეები ამავე მამულებს იყოფენ ანდრონიკაშვილებთან და შალიკაშვილებთან (სცსა 56, 43). 1787 წელს იოანე ფლობს მამულს ქვაყრილში რომელიც ნეკრესისა და ენისელის მიდამოებში უნდა ყოფილიყო (მწყემსი, 1892, N22, 8-9). 1789 5 მარტს იულონ ბატონიშვილი ამტკიცებდა იოანეს მამულს ქვაყრილში, საქმე ეხებოდა იქაური გლეხების თავიანთ სახლში დაბრუნებას „ჩვენ იოანე აბაშიძეს კაცს ვერ წავართმევთ“ - წერდა იულონი (მწყემსი, 1893, N9, 13).

იოანეს ცოლის სახელი უცნობია, ის იყო გიორგი XII-ის სიმამრის, ქიზიყის მოურავის რევაზ ანდრონიკაშვილის და იესე მეფის შვილშვილის მარიამ ბეგუმის ასული რომელთანაც იოანეს ოთხი შვილი დიმიტრი, დავითი (1774-1854), ხორეშანი (1778-1861) და სიდონია შეეძინა. იოანეს გარდაცვალების ზუსტი თარიღი უცნობია, ბოლო საბუთი რომელშიც იოანე იხსენიება 1799 წლის 28 სექტემბრით თარიღდება, 1800 წლის 25 იანვარის მეფე გიორგის ერთ მინაწერში ის უკვე გარდაცვლილი ჩანს (სცსა 1448, 5646), სავარაუდოდ იოანე 1799 წლის შემოდგომაზე გარდაიცვალა. ვახტანგ ორბელიანის გადმოცემით იოანე „თავის დღით მომკვდარა“ (ცისკარი, 1858, N4, 284). ის ვეჯინის ამაღლების კომპლექსში შემავალ ერთ-ერთ ტაძარში დაასაფლავეს. აბაშიძეთა შთამომავლების თანახმად, საბჭოთა პერიოდში გურჯაანის ერთ-ერთი სკოლის ისტორიის მასწავლებელმა მოწაფეები წაიყვანა ამაღლების კომპლექსში იოანეს საფლავის გასათხრელად, იმ მიზეზით, რომ ერეკლე მეფის მიერ ნაჩუქარი ოქროს ხმალი ეპოვნათ. იოანეს საფლავი გახსნეს, რა თქმა უნდა ხმალი ვერ ნახეს, მისი საფლავი კი სამუდამოდ დაიკარგა.

ბიბლიოგრაფია

არქივები

საქართველოს საისტორიო ცენტრალური არქივი:

ფონდი 26, ანაწერი 1, საბუთი 11, ანაწერი 4, საბუთი 2414

ფონდი 56, საბუთი 43

ფონდი 213, საქმე 93;

ფონდი 234, ანაწ. 2, საბუთი 115

ფონდი 1461, რვეული 8, რვეული 9, რვეული 12,

ფონდი 1448, საქმე 482, 488, 489, 498, 1374, 1400, 1990, 2189, 2883, 3999, 5646, 5745, 6421

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი:

ფონდი Ad 451

ფონდი Hd 2189, 2383, 4089, 4353, 6729, 10169, 10200

პერიოდიკა

ივერია - 1888 N4, (იოანე ბატონიშვილი, „შემოკლებით აღწერა თავადთა და აზნაურთა გვარებისა“)

კლდეკარი, 1997 N2(11), გვ. 124-144 (ნინო აბაშიძე, „დრო და სასჯელი“)

კომუნისტი - 1924 N200, N205

მნათობი - 1974, N4 (ნინო აბაშიძე, მოთხრობა „ალაზნისპირას“)

მწყემსი - 1892 N22; 1893 N7, N9

ცისკარი - 1858 N4 (ვახტანგ ჯ. ორბელიანი, „ქვერვის ლიმონების გარჩევა ანუ კრიტიკა“)

ლიტერატურა

ბერძენიშვილი მ. (1980). მასალები XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული საზოგადოებრიობის ისტორიისათვის, ტ. I, „მეცნიერება“, თბილისი

ბერძენიშვილი მ. (1983). მასალები XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული საზოგადოებრიობის ისტორიისათვის, ტ. II, „მეცნიერება“, თბილისი

დვალი თ. (2013). საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა აღწერილობა: გურჯაანის, დედოფლისწყაროს, ყვარლის მუნიციპალიტეტები: წიგნი 1-I, „ქართული ენციკლოპედიის ირაკლი აბაშიძის მთ. სამეცნ. რედაქცია“, თბილისი

დოლიძე ი. (1974). სამართლის ძეგლები, ტ. V, „მეცნიერება“, თბილისი

კლიშიაშვილი ა. (2022). მორიგე ლაშქარი (მასალები XVIII სს.სამხედრო ისტორიისთვის), „არტანუჯი“, თბილისი

სოსელია ო. (1973). ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიიდან (სათავადოები) - წიგნი I, „მეცნიერება“, თბილისი

ორბელიანი პ. (1981). ამბავნი ქართლისანი, „მეცნიერება“, თბილისი

ქართველიშვილი თ. (2019). დოკუმენტური წყაროები 17 სს 1 ნახევრის ქართლისა და კახეთის მეფეების შესახებ, „ნათლისმცემელი“, თბილისი

ჯავახიშვილი, ივ. (1967). საქართველოს ეკონომიური ისტორიის ძეგლები, წიგნი II, დემოგრაფიული ძეგლები აღმოსავლეთ საქართველოს XVIII ს. ხალხის აღწერის დავთრები, „მეცნიერება“, თბილისი

ჯამბაკურ-ორბელიანი ა. (1895). აღა-მაჰმად-ხანის შემოსევა საქართველოში, კრწანისის ბრძოლა, „ქართველთა ამხანაგობის გამოცემა“, ტფილისი

ხოსიტაშვილი ს. (1972). ასპინძის ომი, „განათლება“, თბილისი

Дубровин Н. Ф. (1886). История войны и владычества русских на Кавказе. Том II, „тип. И.Н. Скороходова“, СПб

Кишмишев С.Р. (1889). Походы Надир-шаха в Герат, Кандагар, Индию и события в Персии после его смерти, „тип. Имп. Акад. Наук“ Тифлис

Biographical Overview of Ioane Abashidze

Peradze Konstantine

Ivane Javakhishvili State University

Abstract

This study examines the life and career of Ioane Abashidze, son of Zaal, who served as the Keshikchibashi (chief royal guard) of the Kingdom of Kartl-Kakheti. Drawing on archival records, periodicals, and historical narratives, the research reconstructs Ioane Abashidze's contributions and activities. Likely born at around 1740, he was raised at the court of his brother-in-law King Erekle II. By 1770, he had assumed the role of Keshikchibashi, entrusted with the security of the king and the royal family. Correspondence between Ioane and King Erekle reveals his involvement in various administrative and military duties, including countering Lezgin raids, managing economic affairs, provisioning monasteries, resettling populations, supporting the royal household, and facilitating financial transactions for merchants and state officials. Additionally, Ioane actively participated in judicial proceedings. The significance of Ioane's service was recognized by both King Erekle II and his successor, Giorgi XII, who rewarded him with several state estates. Furthermore, he held the governorship (Mouravi) of Borchalo and distinguished himself in the Battle of Krtsanisi, where, as noted in Nikoloz Baratashvili's "Bedi Kartlisa", he fought with exceptional valor. Ioane Abashidze passed away in late 1799 and was buried in Amagleba monastery in Vejini, although his gravesite is now considered lost.

Keywords: Kakheti, Vejini, Ioane Abashidze, Abashidze family, Erekle II, Giorgi XII, 18th-century Kakheti.